

PARADIGMELE RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE ȘI DIMENSIUNEA RELIGIOASĂ A CIVILIZAȚIEI

DUȚĂ Andeea Emilia¹

ABSTRACT

THE PARADIGMS OF INTERNATIONAL RELATIONS AND RELIGION ARE ONE RELATION WHICH COULD BE VERY PROFITABLE FOR NEW THEORETICAL BUILDING OR NOT. THE HUNTINGTON VISION ON RELIGION IS NOT CONFIRMED UP TO NOW, BUT THE RISE OF RELIGIOUS TERRORISM IS A REALITY. THAT THE EUROPEAN UNION IS OFFICIALLY SECULAR IS NOT A REASON TO STUDY THE IMPACT OF RELIGION ON INTERNATIONAL RELATION; THE ENLARGEMENT OF EUROPEAN UNION IN ORTHODOX TERRITORY (GREECE, ROMANIA AND SOONER SERBIA) IS ONE INTERESTING EVOLUTION OF HUNTINGTON' CLASH OF CIVILIZATION.

BUT THE SITUATION IN ISLAMIC COUNTRIES ARISE THE QUESTION OF RELIGIOUS FANATICS AND INTERNATIONAL RELATIONS PARADIGMS. THERE IS OR NOT COMPATIBILITY BETWEEN DEMOCRACY AND ISLAM? THE ANSWER OF THIS QUESTION COULD BE INTERESTING FOR INTERNATIONAL RELATIONS?

THIS ARTICLE IS DEDICATED RELATION BETWEEN RELIGION AND THE ARCHITECTURE OF THE MAIN PARADIGMS OF INTERNATIONAL RELATIONS.

KEYWORDS: *PARADIGM, INTERNATIONAL RELATIONS, RELIGION, INTERNATIONAL COMMUNITY*

În universul relațiilor internaționale, de la jus cogens la dreptul internațional public, de la teoriile relațiilor internaționale la agenda politicii internaționale există sau își reclamă dreptul la existență o diversitate impresionantă de cercetări și studii cu grade de universalitate diferite.

Dreptul internațional public constituie un ansamblu de norme juridice care guvernează raporturile care se stabilesc în cadrul societății internaționale. Ansamblul statelor și al altor entități angajate în raporturi pe plan internațional (organizațiile internaționale guvernamentale etc.), guvernate de normele dreptului internațional public,

¹ Colegiul German Goethe, București

formează societatea sau comunitatea internațională. Procesul de constituire și de aplicare a normelor dreptului internațional public în cadrul comunității internaționale reprezintă ordinea juridică internațională. Dreptul internațional public nu este o categorie statică, abstractă. Orice modificare care intervine în societatea internațională se reflectă în prevederile sale, dreptul internațional public fiind și un instrument al politicii internaționale. În comunitatea internațională contemporană asistăm la un fenomen de disociere, manifestat în tendința de dezagregare a federațiilor de state, în centrul și estul Europei (Iugoslavia, U.R.S.S), urmat de formarea unor state independente (Serbia, Slovenia, Croația, Macedonia, Bosnia-Herțegovina, Ucraina etc.) sau a unor alte forme de comunitate (C.S.I). Pe de altă parte, în vestul Europei, statele bazate pe similitudini politice sau economice tind să se reunească în cadrul unor structuri organizaționale integrate, cum este Uniunea Europeană.

Revigorarea utilizării paradigmei ca metodă² este o realitate benefică pentru domeniul extraordinar de fertil al relațiilor internaționale. Ceea ce devine capital în demersul nostru este statutul axiologic al deziderabilității bazelor construcției unei paradigme. Mediul de securitate contemporan captiv scenariilor de ordine mondială puternic influențat de scenariul huntingtonian, ne invită o la întrebare tulburătoare: paradigmele relațiilor internaționale³ ignoră sau se sprijină pe religie.

Realismul politic este o paradigmă care apare după al doilea război mondial și instaurarea Războiului Rece și consideră că politica internațională trebuie să fie definită ca fiind o luptă pentru putere. Cel mai important reprezentant al realismului clasic este Hans Morgenthau care în celebra sa lucrare intitulată *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* definește conceptul de putere și evidențiază șase principii care stau la baza acestei școli de gândire. Această concepție bazată pe conceptul raporturilor de forță între state a dezvoltat militarismul și proliferarea înarmării în lume. Într-o lume bipolară ca aceea a Războiului Rece această teorie s-a axat pe satisfacerea interesului național în care valorile ideologice sau cele morale erau irelevante. Soluția propusă de realiști era aceea a

² DEX, (În filozofia științei, expres legat de Th. Kuhn) Set de asumții de fond, de concepte, rezultate și proceduri, un mod global de a privi fenomenele, instituit, de regulă, de anumite opere științifice, în cadrul căruia se desfășoară cercetarea („știința normală”) într-o comunitate științifică și într-o epocă istorică. O paradigmă este schimbată atunci când apar anomalii și disfuncționalități care nu mai pot fi rezolvate în cadrul ei.

³ Paradigmă construită pe The Human Development Report, elaborat Programul de Dezvoltare al Națiunilor Unite, în 1990.

realizării unui echilibru de putere care asigura o poziție de hegemonie bipolară.⁴ Realiztii analizează scena internațională folosind următoarele criterii:

- Care sunt sursele principale ale stabilității și instabilității dintre state?
- Care este echilibru de putere real și dezirabil între state?
- Cum ar trebui să se comporte Marile Puteri una față de celelalte și față de statele mai slabe?

- Care sunt sursele și dinamica schimbărilor contemporane în echilibrul de putere?

Idealismul este o paradigmă de abordare a relațiilor internaționale din perspectiva valorilor morale, a normelor legale, a internaționalismului și a armoniei din interese. Alfred Zimmern și Norman Angell sunt cei mai importanți teoreticieni al acestei școli de gândire. Alfred Zimmern afirmă, în lucrarea sa *The League of Nations and the Rull of Law*, că după primul război mondial există tendința de a înlocui echilibrul de putere în domeniul relațiilor internaționale cu domnia legii. Norman Angell în lucrarea sa intitulată *The Great Illusion: a study of the relation of military power to national advantage*, realizează o analiză axată pe tema incompatibilității dintre război și bunăstarea economică.⁵

O altă paradigmă care s-a impus în câmpul teoretic și care a influențat sistemul relațiilor internaționale este liberalismul urmat și reinterpretat de neoliberalism. Liberalismul proclamă libertatea individului ca fiind problema centrală a societății umane și subliniază rolul statului în a susține și consolida proprietatea privată văzută ca o condiție fără de care nu se poate dezvolta neîngrădit spiritual uman. Liberalismul își are rădăcinile în secolul XIX. O formă a liberalismului clasic a fost cunoscut sub numele de idealism. Paradigma liberală susține că pacea reprezintă un obiectiv major pentru menținerea prosperității economice și de aceea creșterea rolului instituțiilor democratice este fundamental. Extinderea regimurilor democratice pe scară planetară va permite menținerii păcii. În anii '80 ai secolului trecut liberalismul va trece la o nouă fază intitulată neoliberalism. Această școală de gândire recunoaște caracterul anarhic al sistemului internațional ca urmare a lipsei unei mondiale susceptibile să ordoneze și să conducă sistemul, dar nu exclude existența unor grade diferite de interdependență, în cadrul cărora cooperarea este posibilă.

⁴ Morgenthau H. J., Thompson K. W., Clinton W. D., *Politics among nations: the struggle for power and peace*, (McGraw-Hill Higher Education, 2005), 143-146.

⁵ Angell Norman., *The Great Illusion: a study of the relation of military power to national advantage*., (Cosmo Inc, Cornel University, 2011), 78.

Robert Keohane și Joseph Nye în lucrarea *Power and Interdependence* arată că la nivel internațional colaborarea se datorează unei interdependențe complexe. Această interdependență permite dezvoltarea unei cooperări care deși menține la anumite nivele raporturi de putere între state elimină soluția războiului deoarece aceasta devine neproductivă.⁶

Paradigma care critică neoliberalismul este constructivismul. Alexander Wendt este principalul teoretician a acestei școli de gândire. Constructiviștii critică accentul pus de liberali și de neoliberali pe factorul material. Din punctul de vedere al constructiviștilor sistemul internațional trebuie analizat din perspectivă socială, deoarece factorul material luat în considerare de liberali și neoliberali nu are o relevanță fără a lua în calcul procesele sociale⁷.

În anii '60 apare o paradigmă intitulată behaviorism care contestă principiile realismului clasic. Morton Kaplan este considerat unul dintre primii teoreticieni ai școlii behavioriste după publicarea în anul 1957 al studiului intitulat *System and proces in Internațional Politics*.⁸ Behavioriștii plecau de la premisa că rigoarea științelor exacte trebuie să caracterizeze și cercetările din zona relațiilor internaționale, unde toate afirmațiile importante trebuiau justificate prin legile obiective ale domeniului social. Răspunsul la aceste critici va fi dat de Kenneth Waltz care în lucrarea *Theory of International Politics* va pune bazele unei alte paradigme a relațiilor internaționale a realismului structural.⁹

În anii '80, se conturează perspectiva feministă asupra relațiilor internaționale se conturează în anii '80 cu două direcții tematice în abordarea relațiilor internaționale și anume feminismul empiric (*feminist empiricism*) și punctul de vedere feminist (*feminist standpoint*). Prima se referă la încercarea teoreticienilor de a scoate în evidență rolul femeii în ceea ce privește rolul femeii în cadrul economiei globale și a relațiilor interstatale¹⁰. A doua direcție se preocupă de deconstruirea teoriilor clasice, prin introducerea variabilei gen și propunând o analiză bazată pe condițiile materiale a experienței feminine¹¹. Alți

⁶ Keohane R. O., Nye J. S., *Power and interdependence*, (Longman, 2001),.73.

⁷ Alexander Wendt, *Social theory of international politics*, (Cambridge University Press, 1999), 24.

⁸ Monton Kaplan, *System and proces in Internațional Politics*, (Colchester: ECPR, 2005), 23.

⁹ Waltz K. N., *Theory of international politics*, (Waveland Press, 2010), 62.

¹⁰ Griffiths M., O'Callaghan T., Roach S. C. *International relations: the key concepts*, ([Taylor & Francis](#), 2002), 131.

¹¹ Sylvester, C., *Feminist International Relations. An unfinished journey*, (Cambridge University Press, 2004), 46.

teoreticieni delimitează trei mari teme în abordarea feministă, rolul femeii în diversele procese sociale, economice și politice, deconstruirea conceptelor clasice, realiste și liberaliste dar și identificarea unei epistemologii androcentrice.¹²

Postmodernismul, emergent la începutul anilor '80, reprezintă fundația teoretică a unora din abordările critice în relațiile internaționale, precum feminism, constructivism, sau teorie critică. Teoria critică postmodernă deosebindu-se de cea marxistă datorită concepțiilor diferite asupra modernității și a proiectului iluminist.¹³ Realitatea este bazată pe metanarațiuni, adică adevăruri absolute care pot fi sau nu legitime în funcție de relațiile de putere exercitate la un moment dat de cei care le invocă. Paradigma postmodernistă a relațiilor internaționale, se ocupă de deconstruirea unor adevăruri absolute privind conceptele cheie folosite anterior de teoreticieni ai curentelor ortodoxe din acest câmp științific, argumentând că acestea pot fi valide într-un anumit spațiu la un anumit moment. Ceea ce preiau ei de la teoria clasică sunt conceptele de suveranitate, ordine mondială și subiectivitate politică, pe care le reinterpretează folosindu-se de conceptul de bioputere.

Marx a spus că filozofii doar au interpretat lumea, când de fapt cheia era, să o schimbe. Aspirația principală a lui Marx era sfârșitul alienării, exploatării și înstrăinării, și își concentrase eforturile pentru a înțelege legile capitalismului și mișcările istoriei umane. Aceasta era moștenirea de căpătâi a gânditorilor tradiționali marxiști. Marx credea că importul istoric de forțe de producție (tehnologie) și de relații de producție (și în special a diviziunii dintre cei ce dețineau mijloacele și cei ce munceau pentru a supraviețui) a fost neglijată de mișcarea hegeliană, cu care era asociat din timpul anilor săi de formare intelectuală. Hegel se concentrase pe forme de gândire religioase, filozofice, artistice, istorice și politice – pe diverse tipuri de auto-conștiință – prin care rasa umană a trecut pe lungul său drum de autocunoaștere. După moartea sa, și ca parte la lupta pentru moștenirea lui Hegel, rămașii hegelieni au atacat religia, crezând că este o formă de falsă conștiință care nu permitea ființei umane să înțeleagă ceea ce ea este, și ceea ce ea poate deveni. Dar pentru Marx crezul religios nu era o eroare ce trebuia corectată prin analiză psihologică, ci o expresie a frustrării și aspirațiilor oamenilor în lupta cu condiția materială a vieții de zi cu

¹² Salmon, T., Imber, M, Issues in international relations, 2nd edition, (2008), 34.

¹³ Darryl S. L., International relations and the challenge of postmodernism, (University of South Carolina Press, 2000), 132.

zi. Religia era opiumul maselor și semnul unei creaturi oprimite,¹⁴ iar revoluționarii trebuiau să înțeleagă și să înfrunte condițiile sociale ceea ce va duce la minimalizarea credinței religioase. Critica Raiului, cum îi spusese Marx, avea să devină critica pământului.

Securitatea umană reprezintă o paradigmă referitoare la vulnerabilitățile globale ale omenirii, al cărui principiu central este desemnarea individului ca principal subiect al eforturilor de securitate. Susținătorii acestui concept îl teoretizează plasându-l pe o poziție antagonică conceptului tradițional de securitate națională, încercând să demonstreze că o viziune a securității centrate pe individ este imperativă pentru obținerea stabilității naționale, regionale și globale.

Acest concept a apărut după încheierea războiului rece, fiind rezultatul unei abordări multidisciplinare a conceptului de securitate, care opera cu instrumente provenite din diferite domenii ca: relațiile internaționale, studiile strategice și drepturile omului.¹⁵ Astăzi, securitatea umană este un concept deseori adus în discuție în cadrul diverselor dezbateri politice și este predat în majoritatea universităților din lume ca parte integrantă a studiilor asupra drepturilor omului, a relațiilor internaționale și a globalizării.¹⁶ În același timp, conceptul de securitate globală a câștigat din ce în ce mai mult atenția unor instituții cheie ale procesului de dezvoltare globală, cum ar fi Banca Mondială.

Religia are implicații mult mai vaste, în timp și spațiu, decât orice teorie a relațiilor internaționale, prisma foarte largă prin care religia poate teoretiza pe marginea relațiilor internaționale este evidentă. În ciuda acestui fapt, e evident că religia nu ar putea constitui centrul unei astfel de paradigme.

Cea mai reușită încercare de a propune religia ca o categorie centrală pentru înțelegerea relațiilor internaționale este cea a lui Huntington, cu teza sa despre „ciocnirea civilizațiilor”¹⁷. Acesta definește viciile de structură ale civilizațiilor în termeni religioși și

¹⁴ Devetak R., Burke A., George J., *An Introduction to International Relations*, (Cambridge University Press, 2007), 197.

¹⁵ Raportul din 1994 asupra „Dezvoltării Umane”, care face parte din Programul de Dezvoltare al Națiunilor Unite, este considerat piatra de temelie în domeniul securității umane, aducând ca principal argument faptul că „asigurarea eliberării de teamă” a tuturor persoanelor este cea mai bună cale de acțiune împotriva insecurității globale.

¹⁶ <http://www.humansecuritygateway.com>

¹⁷ Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilization*, (Simon & Schuster UK Ltd., London, 1996).

susține că aceste granițe vor constitui liniile principale ale neînțelegerilor din cadrul relațiilor internaționale din viitorul apropiat¹⁸.

Problema este însă empirică. Huntington însuși admite că neînțelegerile și conflictul sunt mult mai intense între grupurile culturale și politice în interiorul civilizațiilor (statelor și națiunilor) decât în afara lor¹⁹. Statele – organizații căutând să monopolizeze violența și să facă publice regulile din cadrul unui anumit teritoriu – s-au dovedit a fi unități indispensabile în ceea ce privește securitatea și administrația publică. Recent, specialiștii și comentarii publici se întrebă dacă nu cumva globalizarea și alte procese transnaționale, între care se numără și cele religioase, nu amenință poziția statului în sistemul internațional. Viziunea majoritară în această dezbateră e aceea că în timp ce actorii și procesele transnaționale joacă un rol mai important în calculele făcute de către state și în contextul în care statele își desfășoară activitatea, statele continuă „să facă regulile și să stabilească contextul în care funcționează tot ce e legat de transnațional”²⁰.

Națiunile, fie că sunt bazate pe etnicitate sau pe experiențe istorice și instituționale, sunt unitățile culturale care leagă popoarele de state. Prin contrast, religiile sunt unități culturale care sunt amestecate cu statul pentru că nu au teritorii, pentru că sunt cuprinzătoare și nu au granițe similare cu statul, și pentru că ideologic vorbind nu au aspirații înspre suveranitatea de stat. Religiile pot însemna foarte mult pentru procese sau rezultate din politica globală, dar atât timp cât națiunile-state sunt principalele unități ale securității teritoriale și ale administrației, religia va influența politica globală numai la nivelul preferințelor, puterii, percepțiilor și politicilor de stat. Acesta este motivul pentru care teza lui Huntington este nesatisfăcătoare la nivel empiric.²¹

¹⁸ Conflicturile liniilor de falie sunt conflicte comune între state sau grupuri din civilizații diferite. Războaiele liniilor de falie sunt conflicte care devin violente. Vezi, Samuel P. Huntington, "The Clash of Civilization", (Simon & Schuster UK Ltd., London, 1996), 252.

¹⁹ Conflicturile liniilor de falie din interiorul statelor pot implica grupuri care sunt preponderent localizate în arii geografice distincte și în aceste caz grupul care nu controlează guvernul luptă, normal, pentru independență, și poate sau nu să vrea să se bată pentru ceva ce reprezintă mai puțin decât atât. Conflictelor liniilor de falie din interiorul statelor pot de asemenea implica grupuri care sunt amestecate din punct de vedere geografic și, în acest caz, relațiile încordate devin din când în când violente sau se pot ivi lupte pe scară largă, în special când sunt determinate noile state și frontierele lor și apar eforturi brutale de a separa popoarele prin forță. Vezi, Samuel P. Huntington, op.cit., 253.

²⁰ Stephen D. Krasner, "Power Politics, Institutions, and Transnational Relations," in Thomas Risse-Kappen, (ed., *Bringing Transnational Relations Back In*, 1995), (Cambridge: Cambridge University Press), 56.

²¹ Jeff Haynes, "Transnational religious actors and international politics," (*Third World Quarterly* 22:2, 2001),143-158, și Sidney Tarrow, *The New Transnational Activism*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005).

O abordare mai productivă ar lua în discuție modalitatea prin care religia ar putea constitui și influența statul în politica globală. Religia ajută la formarea religiilor de stat, influențează câteodată înțelegerea culturală proprie care face o națiune ceea ce aceasta este, influențează dorințele statului-națiune, și generează actorii subnaționali și transnaționali care sunt parte din scena în care statul operează. În acest fel religia generează procese care sunt în centrul paradigmatelor relațiilor internaționale, care au statul ca unitate de bază. O caracteristică a lumii musulmane - întoarcerea la islam ca sursă de identitate, sens, stabilitate, legitimitate, dezvoltare, putere și speranță, rezumată în solganul „Islamul e soluția” – este considerat un eveniment istoric de renaștere islamică²².

Trebuie analizată cu atenție maniera în care religia poate fi integrată în aceste paradigme fără a le viola principiile de bază. În principiu, o strategie eficientă poate implica un număr redus de principii de bază, coroborate însă cu un caracter cât mai omogen al acestora. Câteodată însă este necesar, pentru a aplica principiile acestei teorii, a introduce elemente complementare, în măsura în care acestea întrunesc trei principii de bază a extensiei progresive a paradigmei teoretice: elementele nou adăugate nu contrazic principiile de bază și logica teoriei; acestea se regăsesc în prelungirea organică a principiilor de bază; aceste principii explică multe aspecte fără să complice paradigma teoretică de bază. În cele ce urmează vom analiza dacă religia întrunește criteriile pentru a fi considerată un element complementar în cadrul paradigmatelor de bază ale teoriei relațiilor internaționale.

Poate părea ciudat să forțezi religia în niște paradigme care i-au refuzat cu abstenență orice rol. La o cercetare mai atentă însă, fiecare dintre cele trei paradigme prezentate mai sus oferă principii solide pe care s-ar putea constitui un cadru pentru studiul religiei și al relațiilor internaționale. Cel mai potrivit punct de plecare îl constituie originile sistemului intra-statal. Stephen Krasner scrie despre urmările războaielor religioase europene și apariția regulilor suveranității de stat referitoare la religie²³. Constructivistul John Ruggie scrie despre rolul central al Bisericii Catolice și al mănăstirilor din cadrul

²² În manifestările sale politice, renașterea islamică prezintă unele asemănări cu marxismul: o viziune asupra societății perfecte, încrederea în schimbarea fundamentală, respingerea puterii și a statului națiune, o diversitate doctrinară. Vezi, Samuel P. Huntington, op.cit., p. 145. Aici autorul este confirmat de evoluțiile încă neclare ale „primăverii arabe”.

²³ Stephen Krasner, *Problematic sovereignty: contested rules and political possibilities*, (New York, Columbia University Press, 2001), 25.

sistemului „heteronim” din Evul Mediu târziu, care în opinia sa nu a fost nici o ierarhie monolitică, dar nici o anarhie a unor unități teritoriale împrăștiate²⁴.

Daniel Philpott explică rolul Reformei Protestante în transformarea acelei ordini în sistemul suveran din Westphalia.²⁵ Chiar și liberalii ar putea vedea Reforma Protestantă ca cea care a generat politica responsabilității populare în guvern: creșterea rolului politic al claselor de mijloc știutoare de carte, „preoția tuturor credincioșilor” ca precursora a Renașterii și a mentalității drepturilor omului, precum și războaiele religioase ca precursora a formării identităților naționale și a ideii autodeterminării naționale populare.²⁶

După cum ne arată aceste exemple, a include religia în cadrul teoriei relațiilor internaționale nu ar trebui să însemne nici includerea unei variabile explicative în lista existentă, nici includerea religiei transnaționale ca un rezultat adițional ce ar trebui explicat. Mai degrabă, ar însemna identificarea modalității prin care religia ar putea constitui un principiu de bază în fiecare dintre paradigmele principale ale disciplinei. Riscul comportat este legat de maniera în care continuitatea și schimbarea sunt înțelese în sistemul internațional. Mulți specialiști se inspiră din aceste paradigme pentru a-și structura cercetarea lor în chestiuni cum ar fi războiul, pacea, cooperarea, integrarea economică și autarhia, alianțe și guvernare, toate acestea fiind chestiuni de bază ale relațiilor internaționale.²⁷

Kenneth Waltz spune că el nu include cultura (și deci și religia) în teoria structurală a politicilor internaționale nu pentru că aceasta n-ar fi importantă, ci pentru construirea unei teorii atât de limitate ar necesita luarea în discuție numai a principiilor de bază ale relației dintre „structură” și „proces”.²⁸

Acordarea unei importanțe sporite rolului religiei în constituirea structurii sistemului internațional și a acțiunii dinlăuntru acestuia se bazează pe elementele centrale pe care se structurează politica în orice sistem internațional.

Mecanismele cauzale de bază ale realismului - cum ar fi dilema securității în caz de anarhie și balanța puterii -, sunt dependente de modul în care sistemul anarhic este

²⁴ John Gerard Ruggie, *Constructing the world polity: essay on international institutionalization*, (London, Routledge, 1998), 34.

²⁵ Hendrik Spruyt, *The Sovereign State and Its Competitors*, (Princeton: Princeton University Press, 1994), 54.

²⁶ Micheline R. Ishay, *The History of Human Rights*, Berkeley: (University of California Press, 2004), 31.

²⁷ Anthony W. Marx, *Faith in Nation*, (Oxford: Oxford University Press, 2003).

²⁸ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, (New York: Addison-Wesley, 1979), 82.

structurat, determinând preferințele și percepțiile actorilor în alegerea strategiilor în situații de anarhie. Religia își poate aduce contribuția la elaborarea principiilor de bază.

Structura unui sistem este definită de principiul prin care părțile unui sistem sunt organizate, de diferențierea funcțională a unităților și de distribuția puterii în cadrul acestor unități. Religia are un cuvânt de spus în fiecare dintre aceste trei cazuri. Totodată trebuie luată în considerare relația religie și „interesul național”.

Principiul de bază care guvernează sistemul politic – modul în care unitățile funcționează una în raport cu cealaltă. El oferă două posibilități: ierarhia, un sistem de relație între unități care e guvernat de reguli, și anarhia, un sistem în care unitățile se străduiesc să supraviețuiască lipsei oricărei autorități care le guvernează, care impune reguli și garantează înțelegerile dintre ele. Politica în state este în mod normal ierarhică, în timp ce politica dintre state este anarhică.

Politica internațională este anarhică dintotdeauna și își are bazele în Tucidide. Chiar și în Evul Mediu, când mulți promiteau să susțină politica Papei și când războaiele erau justificate prin ideea de cruciadă, toți jucătorii cheie din sistemul internațional – fie principality, fie orașe-stat, fie ordine cavalești, fie mănăstiri – acționau ca unități care se ajutau pe ele însele folosind forța în mod oportunist pentru a supraviețui și a prospera în absența unor reguli bine stabilite, puse în aplicare de un sistem suveran.²⁹ În timp ce mărimea și organizarea internă a acestor unități a variat de-a lungul timpului, state, imperii, fortărețele și grupurile etnice existente în sistemele eșuate de stat, toate au trecut prin experiența principiului anarhiei internaționale.³⁰ În principiu, realiștii admit că anarhia ar putea aduce ierarhia – în situația în care, o singură unitate, cum ar fi China antică, ar cuceri restul celorlalți actori dintr-un sistem interactiv – dar ei spun că acest lucru este extrem de rar și puțin probabil din punct de vedere logic pentru că principiul de bază al anarhiei tinde să se autoperpetueze prin mecanismul de auto-ajutorare al unității și prin balanța puterii.³¹

Realiștii tind să trateze religiile drept ipocrite, marginale sau irelevante pentru politică în măsura în care unitățile, fie ele seculare sau religioase, ar trebui să acționeze în

²⁹ Markus Fischer, "Feudal Europe, 800-1300: Communal Discourse and Conflictual Practices," *International Organization* 46:2, spring 1992, 427-466; Rodney Hall and Friedrich Kratochwil, "Medieval Tales: Neorealist 'Science' and the Abuse of History," and Fischer, "On Context, Facts, and Norms," *International Organization* 47:3, summer 1993, 479-500.

³⁰ Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, (Cambridge: Cambridge, 1981); Barry Posen, "The Security Dilemma and Ethnic Conflict," *Survival* 35:1. (Spring 1993), 27-47.

³¹ Victoria Tin-bor Hui, *War and State Formation in Ancient China and Early Modern Europe*, (New York: Cambridge University Press, 2005), 67-78.

maniere similare pentru a juca un rol de succes în politica internațională. O asemenea atitudine reprobativă nu oferă garanții. Religia ar putea juca un rol decisiv în determinarea principiului de bază al sistemului, și ar putea, de asemenea, influența semnificativ comportamentul unităților din sistem, odată ce acesta ar fi constituit.

Acest fapt n-ar trebui să-i surprindă pe realiști, dat fiind accentul pe care ei îl pun pe stat ca unitatea centrală al politicii internaționale. Din punct de vedere weberian, statele sunt organizații care monopolizează violența legitimă într-un teritoriu dat, iar religia oferă adeseori un avantaj semnificativ în pretențiile la legitimitate socială. Modul în care aceste avantaje sînt folosite și reorganizate poate influența într-o mare măsură sistemul internațional.

E adevărat că cea mai mare parte a istoriei e înțeleasă ca anarhie, dar nu întreaga istorie. Imperiile structurate ierarhic, ca cel Roman și cel antic Chinez au subordonat câteodată regiuni întregi, interacționând strategic cu barbarii izolați și periferici, care erau incapabili să coordoneze o politică a balanței de putere.³² Sociologii macroistorici Michael Mann și Rodney Stark arată modul în care religiile au facilitat acțiunile colective și moștenirile istorice de care aceste uriașe imperii au avut nevoie pentru a supraviețui și prospera.³³ Mărimea și forma imperiului putea depinde de modul în care rețelele sociale acceptau ideologia religioasă a imperiului. Nașterea unei noi religii, cum ar fi cea a Islamului, ar putea da naștere unui nou imperiu, iar o nouă schismă religioasă, precum Reforma Protestantă, ar putea distruge ierarhia imperială și reinstaura anarhia. Materialiștii ar putea încerca reducerea acestor dinamici în detrimentul unor factori militari sau economici, dar nu e sigur că un asemenea reduționism istoric este empiric convingător.

Mai mult, nu toate anarhiile sunt sisteme ale unor state suverane. John Ruggie identifică un model clar de ordine internațională, pe care îl numește „heteronomie” (termen pe care îl împrumută de la Friedrich Meinecke), un sistem de multiple relații de obligativitate normativă care depășeste grăntele teritoriale. În acest sistem, legăturile ierarhice ale obligațiilor religioase și feudale privitoare la persoane și organizații au coexistat, împreună cu obligații simultane față de o autoritate teritorială aflată în anarhie. Războaiele apar și aspirațiile de securitate și dominare motivează acțiunea, dar cine cu cine

³² Edward N. Luttwak, *The Grand Strategy of the Roman Empire from the First Century A.D. to the Third*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1976, p.60; Alastair Iain Johnston, *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, (Princeton: Princeton University Press, 1995), 23.

³³ Michael Mann, *The Sources of Social Power*, vol. I, (Cambridge: Cambridge University Press, 1986), chapters 9-10; Rodney Stark, *The Rise of Christianity*, (Princeton: Princeton University Press, 1996).

este asociat și cauza pentru care se luptă sunt aspecte greu de înțeles dacă obligațiile sociale și religioase nu sunt luate în considerare.

Religia ajută în a pune ordine într-un sistem. Mai mult, schimbarea în religie aduce dezordine și reordonare a sistemului internațional. Reforma Protestantă a generat războaiele civile din Imperiul Habsburgic și din alte jurisdicții teritoriale, care s-au întins de-a lungul rețelelor transnaționale, unind pe actorii cu mentalități asemănătoare cu preocupări strategice comune în diferite entități teritoriale. Liderii anumitor teritorii au dus o viață înfloritoare atunci când au putut controla și orienta spre scopuri proprii orice tip de entuziasm popular religios, în același mod în care grupuri religioase au supraviețuit numai cu ajutor din partea unităților teritoriale. Această îmbinare a logicii religioase cu cea strategică, combinată cu blocajul militar și ideologic dintre Protestantism și Catolicism a condus la sistemul suveran Westphalian. În acest sens, sistemul anarhic al statelor europene, care era ținut într-o balanță realistă de teoria puterii, a fost constituit în mare parte prin dinamica schismei religioase.

Nu numai că religia joacă un rol în principiile de bază ale sistemului, dar poate da naștere anumitor maniere de comportament și modele existente într-un sistem ordonat. Autoritățile naționale transreligioase propun țelurile sociale și configurează relațiile de supunere ale anumitor actori cu posibilități armate, dar și religia poate da naștere anumitor tipuri de comportament în situații de pură anarhie. Culturile religioase pot să dezvolte strategii culturale diverse care dau naștere la posibilități de a alege în acest context de ambiguitate.

Monica Toft arată că specificul culturii strategice islamice este războinic peste medie atunci când se confruntă cu procese contemporane cum ar fi autodeterminarea populară³⁴. Pe de altă parte, afinitatea religioasă nu este peste calcularea strategică realistă atunci când acestea sunt în conflict direct. Forțele Shia se coalizează câteodată împotriva suniților sau americanilor, în timp ce alții se coalizează cu aceștia împotriva partizanilor lor acum deveniți inamici. Această dinamică realistă nu ar trebui confundată cu tendința competitorilor parteneri de a merge în direcții diferite la nivel unor mișcări ideologice care nu pot avea decât o singură autoritate, cum ar fi Uniunea Sovietică sau China comunistă. Aceste comunități de credință și moștenire se luptă pentru că ele dețin o cultură comună și nu pentru că este ipocrizie cultura lor.

³⁴ Monica Duffy, Daniel Philpott, Timothy Samuel Shan, God' century: resurgent religion and global politics, (New York, W.W. Norton, 2011).

BIBLIOGRAFIE

1. **Angell Norman.**, *The Great Illusion: a study of the relation of military power to national advantage.*, Cosmo Inc, Cornel University, 2011, p. 78.
2. **Anthony W. Marx**, *Faith in Nation*, Oxford: Oxford University Press, 2003.
3. **Alastair Iain Johnston**, *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, Princeton: Princeton University Press, 1995, p.23.
4. **Alexander Wendt**, *Social theory of international politics*, Cambridge University Press, 1999, p. 24.
5. **Darryl S. L.**, *International relations and the challenge of postmodernism*, University of South Carolina Press, 2000, p. 132.
6. **Devetak R., Burke A., George J.**, *An Introduction to International Relations*, Cambridge University Press, 2007, p. 197.
7. **Griffiths M., O'Callaghan T., Roach S. C.** *International relations: the key concepts*, [Taylor & Francis](#), 2002, p. 131.
8. **Jeff Haynes**, "Transnational religious actors and international politics," *Third World Quarterly* 22:2, 2001, pp.143-158, și Sidney Tarrow, *The New Transnational Activism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
9. **Hendrik Spruyt**, *The Sovereign State and Its Competitors*, Princeton: Princeton University Press, 1994, p.54.
10. **Keohane R. O., Nye J. S.**, *Power and interdependence* , Longman, 2001, p.73.
11. **Kenneth N. Waltz**, *Theory of International Politics*, New York: Addison-Wesley, 1979, 82. John Gerard Ruggie, *Constructing the world polity: essay on international institutionalization*, London, Routledge, 1998, p.34.
12. **Markus Fischer**, "Feudal Europe, 800-1300: Communal Discourse and Conflictual Practices," *International Organization* 46:2, spring 1992, 427-466; Rodney Hall and Friedrich Kratochwil, "Medieval Tales: Neorealist 'Science' and the Abuse of History," and Fischer, "On Context, Facts, and Norms," *International Organization* 47:3, summer 1993, 479-500.
13. **Micheline R. Ishay**, *The History of Human Rights*, Berkeley: University of California Press, 2004, p.31.
14. **Morgenthau H. J., Thompson K. W., Clinton W. D.**, *Politics among nations: the struggle for power and peace* , McGraw-Hill Higher Education, 2005, pp. 143-146.
15. **Monton Kaplan**, *System and proces in Internațional Politics*, Colchester: ECPR, 2005, p.23.
16. **Robert Gilpin**, *War and Change in World Politics*, Cambridge: Cambridge, 1981; Barry Posen, "The Security Dilemma and Ethnic Conflict, *Survival* 35:1, Spring 1993, 27-47.
17. **Salmon, T , Imber, M**, *Issues in international relations*, 2nd edition, 2008, p. 34.
18. **Sylvester, C.**, *Feminist International Relations. An unfinished journey*, Cambridge University Press, 2004, p. 46.

19. **Stephen D. Krasner**, "Power Politics, Institutions, and Transnational Relations," in Thomas Risse-Kappen, ed., *Bringing Transnational Relations Back In*, 1995, Cambridge: Cambridge University Press, p.56.
20. **Stephen Krasner**, *Problematic sovereignty: contested rules and political possibilities*, New York, Columbia University Press, 2001, p.25.
21. **Victoria Tin-bor Hui**, *War and State Formation in Ancient China and Early Modern Europe*, New York: Cambridge University Press, 2005).
22. **Waltz K. N.**, *Theory of international politics*, Waveland Press, 2010, p. 62.